

20 กิโลเมตรจากศูนย์กลาง ถัดออกไปเป็นชานเมืองชั้นนอกที่มีลักษณะเป็นชนบท โดยเฉพาะในพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกที่มีระยะทางไกลต่อเนื่องไปถึงชนบทอันกว้างขวาง การแบ่งพื้นที่ที่ยังมีเกษตรกรรมของกรุงเทพมหานครออกเป็น เขตชานเมืองชั้นใน และเขตชานเมืองชั้นนอกแบบชนบท โดยอาศัยรูปประวัตรศมีวงกลมนับจากศูนย์กลางเขตเมืองชั้นในมาช่วยในการพิจารณา จะเห็นว่าชานเมืองรอบนอกที่เป็นแบบชนบทได้แก่ หนองจอก เขตคลองสามวา มีนบุรี ลาดกระบัง และทางฝั่งตะวันตกได้แก่ บริเวณตอนใต้ของเขตบางขุนเทียน เขตรอบนอกจะมีความปั่นป่วนในการใช้ที่ดินน้อยกว่า เนื่องจากมีลักษณะเป็นเกษตรกรรมที่มีเนื้อเมืองเข้ามาแทรกน้อย

4.1 สภาพพื้นที่เกษตรชานเมืองในเขตต่างๆ

สำหรับพื้นที่ในเขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร ที่ยังมีกิจกรรมการเกษตรอยู่จนถึงปี พ.ศ. 2545 ตามข้อมูลของสำนักเกษตรเขตกรุงเทพมหานคร มีทั้งสิ้น 27 เขต ในพื้นที่ชานเมืองฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก ดังต่อไปนี้

4.1.1 **พื้นที่เกษตรชานเมืองชั้นในฝั่งตะวันตก** พื้นที่ชานเมืองชั้นในด้านฝั่งตะวันตกของฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแหล่งสวนผลไม้และพืชผักดั้งเดิมแต่โบราณ แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งขนาดพื้นที่ที่ลดลงและการเปลี่ยนแปลงชนิดประเภทเกษตรกรรม เขตพื้นที่ต่างๆ มีดังนี้

4.1.1.1 **เขตบางแค** พื้นที่เกษตรกรรมในเขตบางแคเป็นส่วนที่มีความหนาแน่นตามแนวรอยต่อเขตโดยรอบ ทั้งส่วนบนที่ติดกับเขตทวีวัฒนา ด้านตะวันออกที่ติดเขตภาษีเจริญ และทิศใต้ที่ติดเขตบางบอน มีไม้ดอก 2,519 ไร่ สวนผัก 1,280 ไร่ และไม้ผล 1,001 ไร่ ส่วนตอนกลางมีการพัฒนาเป็นเมือง ตามแนวถนนเพชรเกษมและถนนวงแหวนที่ตัดผ่าน รวมทั้งถนนสาย 2 และถนนแยกย่อยช่วยให้มีการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรรและธุรกิจขนส่งสินค้า แผ่กระจายออกมา

4.1.1.2 **เขตตลิ่งชัน** เขตตลิ่งชันเคยเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่มีทั้งสวนผลไม้ สวนผัก และนาข้าว ต่อมาที่ดินป็นเกล้านครชัยศรีตัดผ่านส่วนที่เป็นทุ่งนาทำให้มีการพัฒนาเป็นเมืองตามแนวถนนโดยเฉพาะในตอนบนมีหมู่บ้านจัดสรรแผ่กระจายคองเหลือพื้นที่สวนเป็นกลุ่มบริเวณบ้านสวนแดนเหนือทางรถไฟสายใต้, บางระมาด และบางพรหม เป็นสวนผลไม้ 2,405 ไร่สวน

ผัก 2,245 ไร่ และไม้ดอก 442 ไร่ ในปี พ.ศ.2547 ยังมีการเปิดเส้นทางสายนครอินทร์ตัดผ่าน กลางกลุ่มสวนบางระมาดอีกด้วย ทำให้มีโอกาสเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินต่อไป

4.1.1.3 เขตภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญเคยเป็นแหล่งเกษตรที่มีสวนหนาแน่น แต่มีการพัฒนาเป็นชุมชนหลายช่วงทั้งชุมชนดั้งเดิมริมน้ำ การขยายตัวของเมืองตามแนวถนนเพชรเกษม จนเหลือพื้นที่เกษตรแยกเป็นกลุ่มๆ ในช่วงหลังยังมีการตัดถนนสาย 1 และถนนวงแหวนรอบในสายนครอินทร์พาดผ่านกลุ่มพื้นที่เกษตรที่เหลือ ทำให้มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปเป็นหมู่บ้านจัดสรรอย่างรวดเร็ว เหลือพื้นที่สวนผลไม้ 1,908 ไร่ สวนผัก 133 ไร่ และไม้ดอก 125 ไร่

4.1.1.4 เขตจอมทอง มีพื้นที่เกษตรกรรมเหลือในลักษณะเป็นกลุ่มก้อนคล้ายกับในเขตภาษีเจริญและตลิ่งชัน มีสวนผลไม้ 1,905 ไร่ สวนผัก 189 ไร่ และไม้ดอก 187 ไร่ เนื่องจากการขยายตัวของเมืองตามแนวถนนเอกชัยและถนนธนบุรีปากท่อ มีทั้งที่พักอาศัยและโรงงานปะปน นอกจากนี้ในช่วงหลังยังมีการตัดถนนกัลปพฤกษ์พาดผ่านพื้นที่เกษตรที่เหลือกลุ่มใหญ่ทางตอนบนของเขตจอมทองทำให้มีโอกาสเปลี่ยนแปลงพื้นที่ต่อไป

3.1.1.5 เขตราชบุรีบูรณะ เขตราชบุรีบูรณะมีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นสวนเป็นกลุ่มอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ที่ต่อเนื่องกับรอยต่อเขตจอมทองและทุ่งครุเป็นผืนใหญ่ มีสวนผลไม้ 600 ไร่ และอื่นๆ อีกเล็กน้อยนอกจากนั้นเป็นบริเวณพักอาศัยสลับด้วยชุมชนอุตสาหกรรมขึ้นไปจนถึงริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นชุมชนที่ขยายตัวตามแนวถนนสุขสวัสดิ์กับถนนราชบุรีบูรณะ รวมทั้งการตั้งถิ่นฐานและคลังสินค้าริมแม่น้ำเจ้าพระยา

4.1.1.6 เขตทุ่งครุ มีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นสวนที่ต่อเนื่องเป็นแถบทางด้านตะวันตก ต่อเนื่องกับเขตบางขุนเทียน พื้นที่ 1,673 ไร่ ส่วนด้านตะวันออกมีการขยายตัวของเมืองเป็นที่พักอาศัยที่มีอุตสาหกรรมกระจายสอดแทรกตามแนวถนนประชาอุทิศ ทางตอนใต้มีพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่อเนื่องกับเขตบางขุนเทียนและจังหวัดสมุทรปราการ

4.1.2 พื้นที่เกษตรชานเมืองรอบนอกฝั่งตะวันตก พื้นที่ด้านฝั่งตะวันตกของฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแหล่งที่มีการเกษตรหลายประเภท ขนาดของพื้นที่มีระยะรัศมีจากเขตเมือง

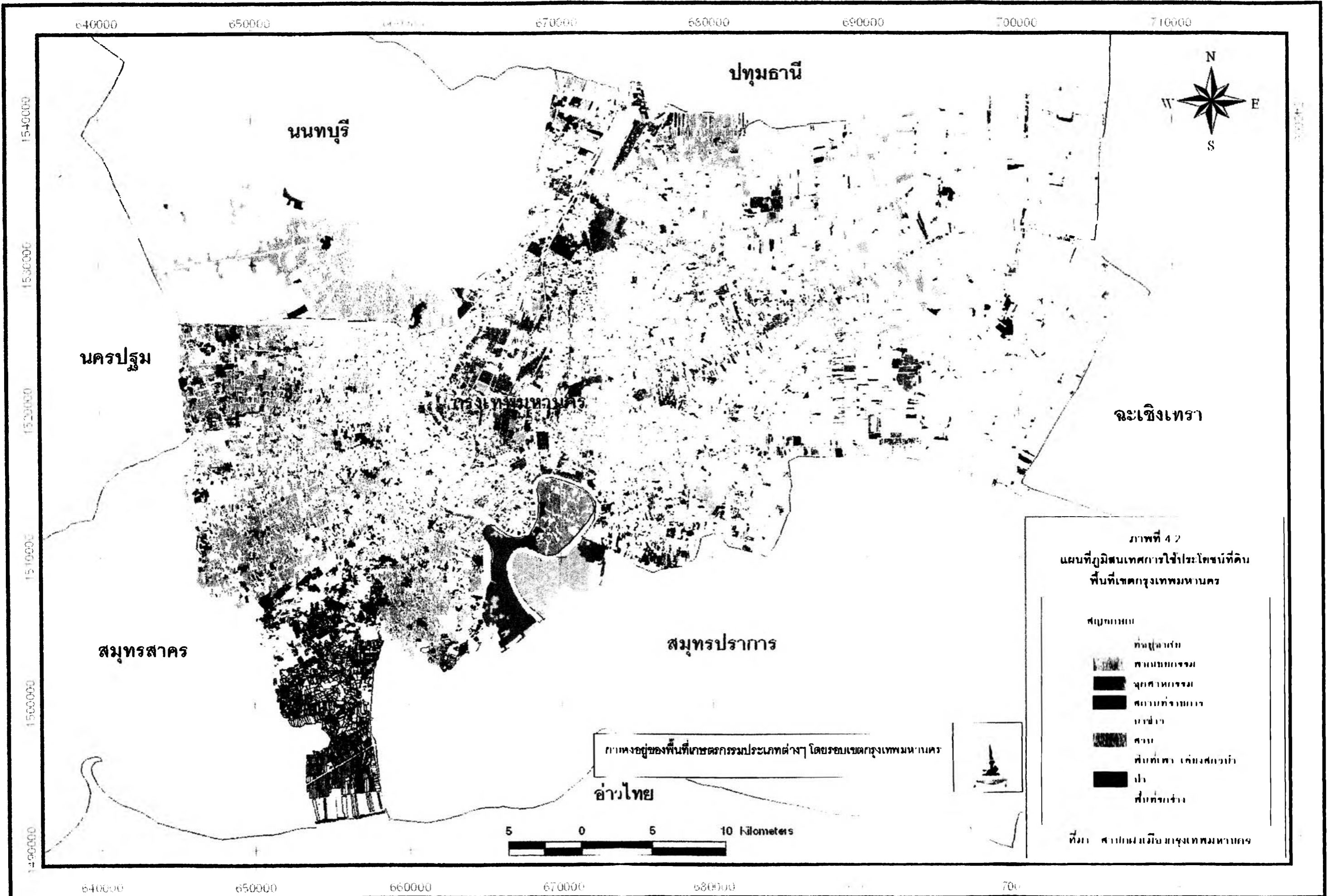
เพียง 20 กิโลเมตร เขตชานเมืองชั้นนอกจึงอยู่คาบเกี่ยวอยู่ตามเขตรอบนอกกับจังหวัดข้างเคียง ในเขตพื้นที่ต่างๆ มีดังนี้

4.1.2.1 เขตทวีวัฒนา มีพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นสวนผัก 2,900 ไร่ ไม้ดอก 2,600 ไร่ สวนนาข้าวมีเหลือกระจายอยู่ทางด้านตะวันตก 540 ไร่ พื้นที่พักอาศัย และหมู่บ้านจัดสรรขยายตัวไปตามแนวสองข้างถนนปิ่นเกล้านครชัยศรีและถนนสาย 3 และสาย 4 ที่แบ่งซอยไปทั่วเขตพื้นที่

4.1.2.2 เขตหนองแขม พื้นที่เขตหนองแขมเป็นที่ลุ่มแหล่งน้ำในสวนบนที่มีทั้งสวนและนาอยู่ร่วมกับพื้นที่แบบพักอาศัยและอุตสาหกรรม ส่วนตอนกลางมีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากมีถนนเพชรเกษมซึ่งเป็นถนนสายหลักที่เก่าแก่ตัดผ่าน ส่วนตอนใต้ถัดจากชุมชนตามแนวลำคลองลงไปเป็นพื้นที่สวนต่อเนื่องกับเขตบางบอนเป็นผืนใหญ่ มีไม้ดอก 2,562 ไร่ และสวนผัก 355 ไร่

4.1.2.3 เขตบางบอน มีพื้นที่สวนที่ติดต่อกันเป็นผืนใหญ่ทางด้านตะวันตกต่อเนื่องลงมาจากเขตหนองแขม เป็นไม้ดอก 1,365 ไร่ ไม้ผล 909 ไร่ ประมงและสวนผักอีก 346 ไร่ ส่วนด้านตะวันออกและตามแนวถนนเอกชัยที่พาดผ่านมีการพัฒนาของเมืองที่พักอาศัยและอุตสาหกรรม โดยเฉพาะตั้งแต่ถนนวงแหวนเข้าไปในเมืองทางด้านตะวันออก

4.1.2.4 เขตบางขุนเทียน มีสภาพการใช้ที่ดินที่สามารถแบ่งตามประเภทการใช้ที่ดินออกเป็น 3 ส่วนอย่างชัดเจน คือ พื้นที่ที่มีการรุกของเมืองเป็นโรงงานอุตสาหกรรมและปล่อยว่างสลัดกับละเมาะไม้ ในตอนเหนือ พื้นที่สวนทางตะวันออกต่อเนื่องกับเขตทุ่งครุและเขตจอมทองเป็นผืนใหญ่ขนาด 1,188 ไร่ และเขตเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทางตอนใต้สุดที่อยู่ห่างไกลไปถึงชายฝั่งทะเลอ่าวไทย มีขนาดถึง 27,560 ไร่

นครปฐม

กรุงเทพมหานคร

สมุทรสาคร

ภาพที่ 4-3
แผนที่ภูมิสนเทศประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน
ของกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันตก ปี พ.ศ. 2545

สัญลักษณ์

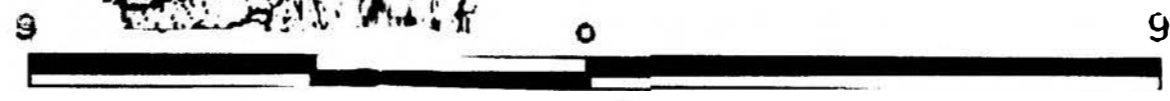
- เส้นแบ่งเขตท้องที่
ที่อยู่อาศัย
- พานิชยกรรม
- อุตสาหกรรม
- สถานที่ราชการ
นาข้าว
- สวน
- พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- ป่า
- พื้นที่รกร้าง

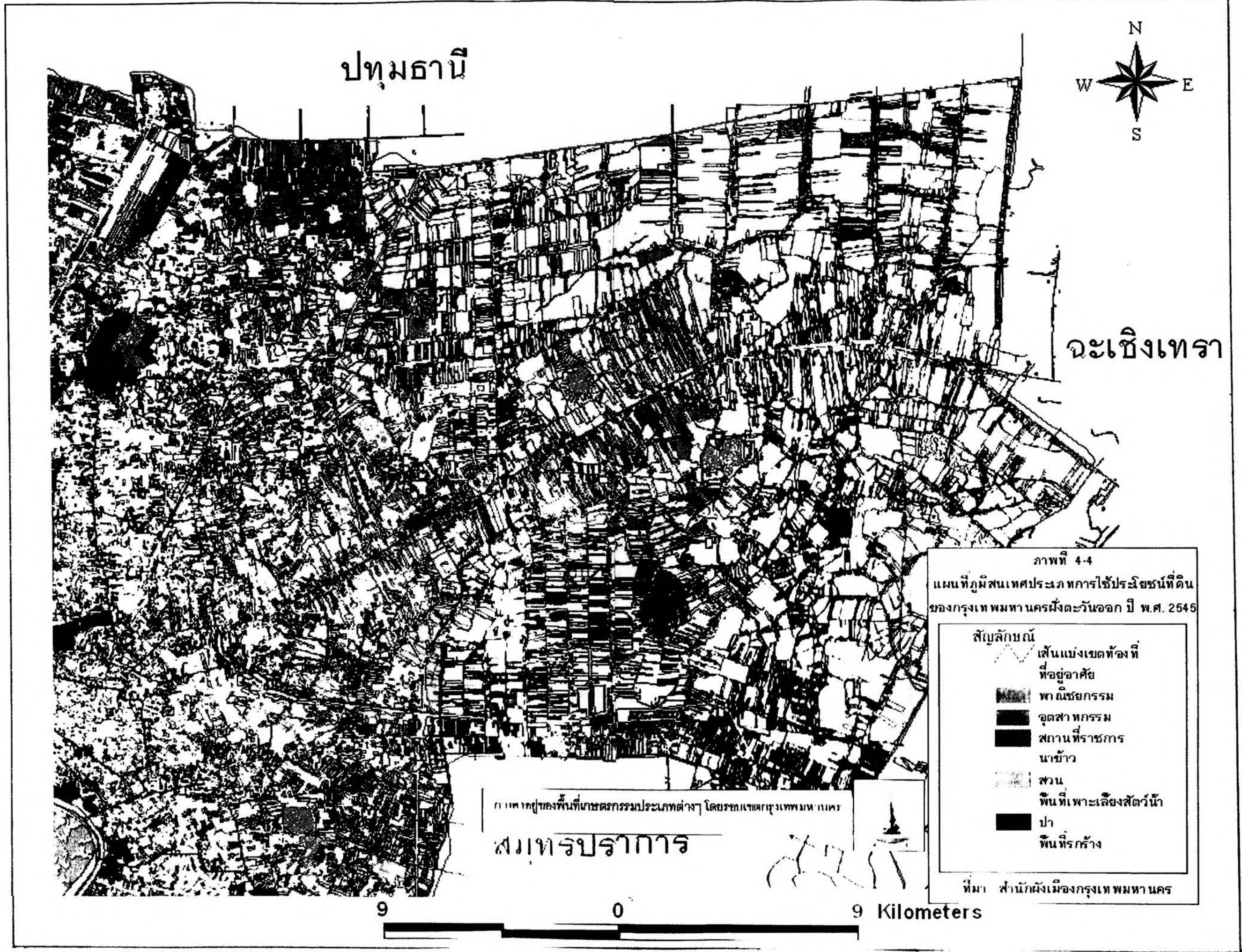
ที่มา สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร

แนวเขตของพื้นที่เกษตรกรรมประเภทต่างๆ โดยรวมจากกรุงเทพมหานคร

9 Kilometers

ปทุมธานี

ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 4-4
แผนที่ภูมิสารสนเทศประยุกต์ใช้ประโยชน์ที่ดิน
ของกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก ปี พ.ศ. 2545

สัญลักษณ์

- เส้นแบ่งเขตท้องที่
ที่อยู่อาศัย
- พานิชยกรรม
- จุดราชการ
- สถานที่ราชการ
นาข้าว
- สวน
- พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- ป่า
- พื้นที่รกร้าง

ที่มา สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร

การแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ประเภทต่างๆ โดยราชการกรุงเทพมหานคร

สมุทรปราการ

9 0 9 Kilometers

4.1.3 พื้นที่เกษตรชานเมืองชั้นในฝั่งตะวันออก เป็นพื้นที่ชานเมืองฝั่งตะวันออกที่อยู่ใกล้ติดต่อเนื่องระหว่างพื้นที่เมืองกับพื้นที่ชานเมืองรอบนอกที่อยู่ถัดออกไป

4.1.3.1 เขตสายไหม พื้นที่เขตสายไหม สามารถแบ่งสภาพการใช้ที่ดินตามที่ได้เห็นได้จากแผนที่ เป็น 3 กลุ่มคือ พื้นที่เมืองแบบพักอาศัยทางด้านตะวันตก พื้นที่สวนผสมทางตอนบน และพื้นที่นาข้าว 3,280 ไร่ อยู่ทางตอนล่าง ที่มีการปล่อยว่างถึงครึ่งหนึ่งของบริเวณ

4.1.3.2 เขตบางเขน มีพื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่ทางด้านตะวันออกเป็นนาข้าวเพียง 1,127 ไร่ และมีสวนชนิดอื่นอีกเล็กน้อย นับว่ามีพื้นที่เกษตรกรรมเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เมืองที่มีพื้นที่ปล่อยว่างปะปนท่ามกลางเขตที่พักอาศัยทางด้านตะวันออก

4.1.3.3 เขตคันนายาว เขตคันนายาวมีพื้นที่เกษตรกรรมประเภทนาข้าวเหลืออยู่เพียง 1,066 ไร่ กระจายอยู่เป็น 2 กลุ่ม มีลักษณะสัมพันธ์กับพื้นที่ลุ่มแหล่งน้ำหรือเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและไร่นาสวนผสมอื่นๆ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยและพื้นที่ปล่อยว่าง เนื่องจากมีถนนสายหลักคือถนนรามอินทราตัดกับถนนวงแหวนรอบนอก ผ่านกลางพื้นที่ถึง 2 สาย

4.1.3.4 เขตสะพานสูง มีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นทีนาเพียง 960 ไร่ อยู่ทางด้านตะวันออกและเกษตรอื่นๆ อยู่ทางตอนใต้เพียงเล็กน้อย พื้นที่มากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่ปล่อยว่างและที่พักอาศัยหรือหมู่บ้านจัดสรร

4.1.3.5 เขตประเวศ เขตประเวศเป็นที่ลุ่มต้ำน้ำท่วมขัง มีแหล่งน้ำ และพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทางด้านตะวันออก 2,606 ไร่ และมีนาข้าวหลงเหลืออยู่เพียง 340 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่พักอาศัยและที่ปล่อยว่างปนเปื้อนกับอุตสาหกรรมที่มีอยู่กระจัดกระจายเบาบาง

4.1.3.6 เขตลาดพร้าว โดยทั่วไปไม่ปรากฏพื้นที่เพาะปลูกในเขตนี้ คงมีเฉพาะบ่อบึงที่ลุ่มแหล่งน้ำและที่ปล่อยว่างรอการพัฒนาทางทิศตะวันออกเท่านั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยอย่างต่อเนื่อง ถือว่าสภาพพื้นที่เกษตรกรรมกลายเป็นเมืองไปหมดแล้ว

4.1.3.7 เขตบึงกุ่ม มีลักษณะการใช้ที่ดินคล้ายกับเขตลาดพร้าวซึ่งส่วนใหญ่เป็นเขตพักอาศัยที่ต่อเนื่อง มีพื้นที่นาข้าวหลงเหลือกระจายในตอนบนเพียงเล็กน้อย จากเดิมที่เคยมีอยู่ 1,520 ไร่

4.1.3.8 เขตวังทองหลาง เขตวังทองหลางมีลักษณะการใช้ที่ดินคล้ายกับเขตลาดพร้าวและบึงกุ่มที่ส่วนใหญ่เป็นเขตพักอาศัยที่ต่อเนื่อง มีพื้นที่เกษตรเพียง 160 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นสวนและบ่อกระจายตัวอยู่เล็กน้อย

4.1.3.9 เขตบางกะปิ เขตบางกะปิส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เมือง ส่วนที่มีพื้นที่นา 122 ไร่ เกษตรอื่นๆ และบ่อบึง 500 ไร่ อยู่ตอนปลายของพื้นที่ตอนเหนือและตะวันออก กระจายตัวอยู่เล็กน้อยท่ามกลางพื้นที่ว่าง บางส่วนอยู่ในบริเวณที่พักอาศัย แต่มีจำนวนน้อยมาก

4.1.3.10 เขตสวนหลวง มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัย รองลงมาคือที่ปล่อยว่างรอการพัฒนาครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด เหลือพื้นที่เกษตรกรรมประเภทไร่นาสวนผักและบ่อบึงเพียง 300 ไร่ เท่านั้น

4.1.3.11 เขตดอนเมือง เขตดอนเมืองยังคงมีพื้นที่เกษตรกรรมสวนผสม กระจายตัวควบคู่กับพื้นที่ละเมาะและที่ปล่อยว่างทางด้านตะวันตกตอนเหนือของพื้นที่จำนวน 580 ไร่ แม้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัย และทำอากาศยานดอนเมืองที่เป็นการใช้ที่ดินแบบเมือง

4.1.3.12 เขตหลักสี่ เขตนี้ก็นับเป็นพื้นที่แบบเมือง ส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยและกลุ่มราชการรัฐวิสาหกิจ มีพื้นที่นาและสวนกระจัดกระจายขนาดเล็กน้อยเพียง 40 ไร่

4.1.3.13 เขตจตุจักร นับเป็นพื้นที่แบบเมืองมีพื้นที่สวนอยู่เพียงจุดเดียว เป็นแถบตามแนวคลองประปาขนานกับแนวทางด่วน ขนาดไม่เกิน 15 ไร่ เท่านั้น

4.1.4 พื้นที่เกษตรชานเมืองรอบนอกฝั่งตะวันออก พื้นที่ด้านฝั่งตะวันออกของฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเคยเป็นทะเลตม ที่ลุ่มต่ำ มีการขยายการเพาะปลูกออกไปในป่าธรรมชาติอันเป็นทุ่งและป่าละเมาะที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ตามการขุดคลองแสนแสบบุกเบิกนำร่องไป

โดยใช้เคลือบขามลายูและทาสีที่ได้รับการปลดปล่อยในยุคแรกเข้าไปตั้งตัวในแถบนี้ ปัจจุบันมีลักษณะการอยู่รวมของพื้นที่เกษตรกับพื้นที่แบบเมืองตามเขตต่างๆ ดังนี้

4.1.4.1 เขตหนองจอก เป็นพื้นที่กว้างไกลจากศูนย์กลางเมือง มีความเป็นชนบทต่อเนื่องไปยังจังหวัดฉะเชิงเทราที่เป็นชนบท พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นประเภทนาข้าวตามข้อมูลเกษตรในปี พ.ศ. 2545 มีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นนาข้าว 62,600 ไร่ สวน 5,770 ไร่ ประมง 3,820 ไร่ และอื่นๆ อีก เล็กน้อย ถนนหลักคือถนนมิตรไมตรีคู่ขนานกับคลองแสนแสบพาดผ่านตอนกลางในแนวตะวันตกกับตะวันออก ทำให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือพื้นที่ตอนเหนือและตอนใต้พื้นที่ตอนเหนือมีลักษณะถูกตัดแบ่งโดยลำน้ำเป็นริ้วจากคลองซอยที่มีในแนวเหนือใต้ และมีชุมชนดั้งเดิมเป็นแนวยาวตามลำคลองนั้นสำหรับพื้นที่ส่วนใต้ มีลักษณะ ที่ถูกตัดแบ่งอย่างสับสน และมีการจัดสรรปล่อยทิ้งว่างเป็นกลุ่ม กระจายทั่วพื้นที่

4.1.4.2 เขตคลองสามวา มีพื้นที่เกษตรกรรมประเภทนาข้าวต่อเนื่องกับพื้นที่ชนบททางตอนเหนือ ส่วนตอนล่างมีการขยายที่พักอาศัย และพื้นที่ปล่อยว่างเตรียมพัฒนาปะปนกับพื้นที่เกษตรกรรมเดิมโดยต่อเนื่องกับพื้นที่เมือง ตามข้อมูลเกษตรในปี พ.ศ. 2545 มีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นนาข้าว 23,000 ไร่ สวน 1,750 ไร่ ประมง 1,760 ไร่ ไร่หญ้า 1,024 ไร่ และอื่นๆ อีก เล็กน้อย

4.1.4.3 เขตมีนบุรี พื้นที่เขตมีนบุรีมีสภาพการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของเมือง โดยเฉพาะตามแนวถนนสุขุมวิทมีการปล่อยเป็นที่ย่างกระจายไปทั่ว แต่ยังมีพื้นที่นาข้าวกระจายอยู่ทางตะวันออกตอนใต้ ล้วนที่ใกล้พื้นที่พักอาศัยและโรงงานจะเป็นเกษตรอื่นๆ และสวนที่มีการแบ่งแปลงย่อย ตามข้อมูลเกษตร ในปี พ.ศ. 2545 มีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นนาข้าว 4,216 ไร่ ไร่หญ้า 2,500 ไร่ สวน 604 ไร่ ประมง 767 ไร่ และอื่นๆ อีกเล็กน้อย

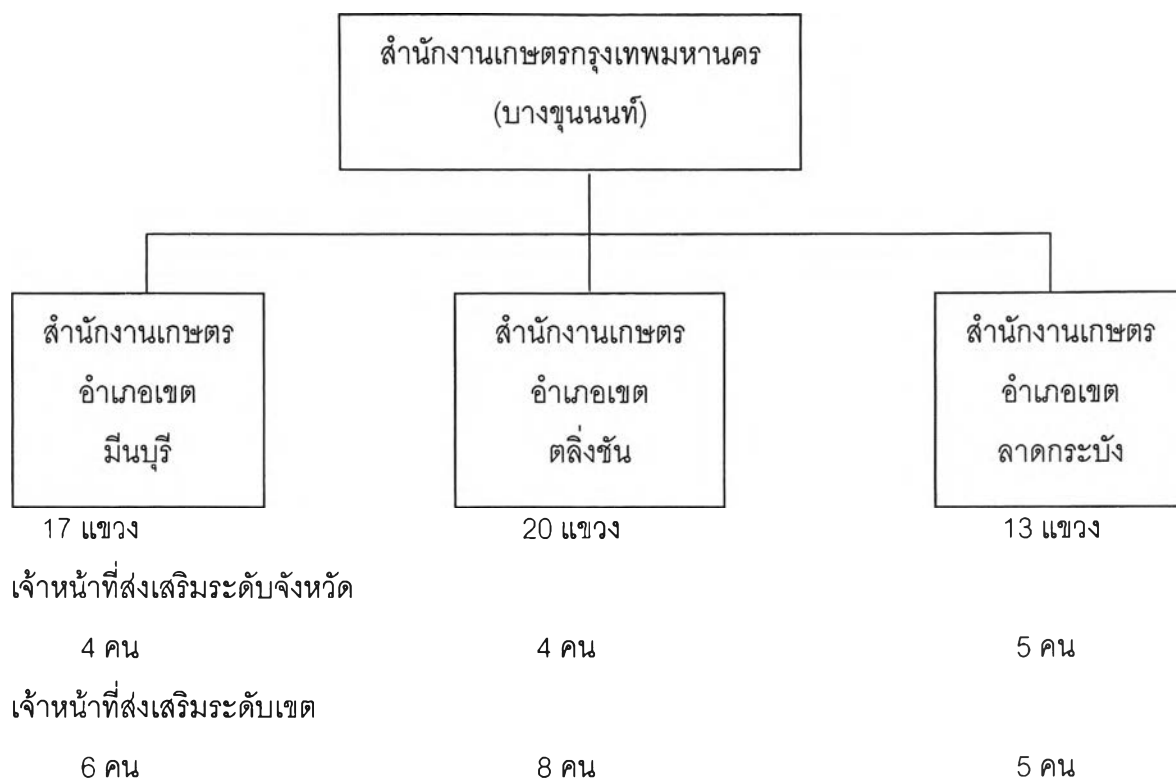
4.1.4.4 เขตลาดกระบัง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปล่อยว่าง พื้นที่เกษตรที่เหลืออยู่ส่วนใหญ่เป็นประเภทนาข้าว 20,040 ไร่ ประมง 8,555 ไร่ และสวน 2,280 ไร่ พื้นที่นาที่เหลืออยู่เป็นผืนใหญ่ คือพื้นที่นาที่ล้อมรอบที่ลุ่มบ่อเลี้ยงปลาทางด้านทิศตะวันออก ที่ต่อเนื่องกับชนบทในจังหวัดฉะเชิงเทรา และพื้นที่นาอีกกลุ่มทางด้านตะวันตกของเขตลาดกระบังที่อยู่ท่ามกลางวงล้อมของพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงและปล่อยว่างรอการพัฒนา

จากสภาพที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าหลายเขตที่อยู่ตอนในของกรุงเทพมหานคร แม้อยู่ในระบบข้อมูลเกษตร แต่ในสภาพความเป็นจริงหมดสภาพการเป็นแหล่งเกษตรกรรมไปแล้ว ได้แก่เขต ลาดพร้าว บึงกุ่ม วังทองหลาง บางกะปิ สวนหลวง ดอนเมือง หลักสี่ และจตุจักร เมื่อพิจารณาสภาพพื้นที่เกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานคร ตามข้อมูลภูมิสารสนเทศการใช้ที่ดินและการจัดชั้นที่ดินของสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานครปี พ.ศ. 2545 สามารถเห็นภาพรวมตำแหน่งที่ตั้ง และขนาดพื้นที่ของเกษตรกรรมที่มีการหลงเหลือเกาะกลุ่มเป็นผืนตามรอยต่อระหว่างเขตต่างๆ โดยแยกประเภทออกได้ เป็นนาข้าว สวน และแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แต่ในส่วนของพื้นที่สวนนั้นครอบคลุมประเภทการเกษตรทั้งสวนไม้ผล สวนผัก และสวนไม้ดอกไม้ประดับ ซึ่งรวมถึงสวนกล้วยไม้ ไม่สามารถแยกออกมาให้เห็นรายละเอียดได้ จะต้องมีการสำรวจระบุรายละเอียดประเภทเกษตรกรรมโดยเฉพาะในชั้นการใช้ที่ดินประเภทสวนในการศึกษานี้ต่อไป

4.2 หน่วยงานดูแลพื้นที่เกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานคร

หน่วยงานดูแลเกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานครโดยตรงคือสำนักงานเกษตรกรุงเทพมหานคร กรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีแนวทางพิจารณابริเวณพื้นที่เกษตรในเขตกรุงเทพมหานครเป็น 2 ชั้น คือ บริเวณชานเมืองชั้นใน ที่อยู่ติดกับพื้นที่เมือง เป็นพื้นที่เกษตรชานเมือง ส่วนพื้นที่รอบนอกไกลจากนี้ออกไปถือว่ามีลักษณะเป็นแบบชนบทได้แก่ เขตหนองจอก ลาดกระบัง มีนบุรี และ คลองสามวา มีการปลูกข้าว และอยู่ในเขตเกษตรเศรษฐกิจที่มีการดูแลเรื่องข้าว นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดต่อการเกษตรบางประเภทที่ไม่สนับสนุนให้ทำในเขตกรุงเทพมหานคร คือ การปศุสัตว์ เนื่องจากมีปัญหาในเรื่องการจัดการมูลของเสียที่จะกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสำหรับที่พักอาศัย

การดูแลพื้นที่เกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานครโดยมีกำลังเจ้าหน้าที่ 1 คนต่อครัวเรือนเกษตร 1000 ครอบครั้ว ถือว่ามีอัตรากำลังดูแลน้อย โดยมีสายงานดูแลดังนี้

แผนภาพที่ 4-1 สายงานดูแลกิจกรรมการเกษตรในเขตกรุงเทพมหานคร

การดูแลการเกษตรของสำนักงานเกษตรกรุงเทพมหานครมีลักษณะเป็นการส่งเสริมจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีตามท้องที่ต่างๆ ให้ข่าวสารเผยแพร่ถึงเกษตรกร มีการจัดประชุมปรึกษาหารือระหว่างเจ้าหน้าที่กับสมาชิกเป็นประจำ รวมถึงการแจกจ่ายสิ่งสนับสนุนทางการเกษตรที่รณรงค์ เช่น หัวเชื้อและสูตรปุ๋ยยาชีวภาพต่างๆ

นอกจากหน่วยงานดูแลเกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานครนี้แล้ว ยังมีธนาคารเพื่อการเกษตรในเขตกรุงเทพมหานครที่คอยสนับสนุนการลงทุนทำการเกษตร นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างแรงต้านให้แก่พื้นที่เกษตรกรรม ที่สามารถรับนโยบายการวางแผนเมืองไปสู่ภาคปฏิบัติได้

สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลในแง่การปกครองและวางแผนพื้นที่กรุงเทพมหานครโดยครอบคลุมทั้งหมด ทั้งเขตเมืองและพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบ คือหน่วยงานกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีหน่วยงานผู้ออกกฎหมายผังเมืองโดยตรง คือสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ประกาศใช้ผังเมืองรวมทั้งระบุนโยบายการควบคุมการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ ในพื้นที่ทั้งหมด โดย

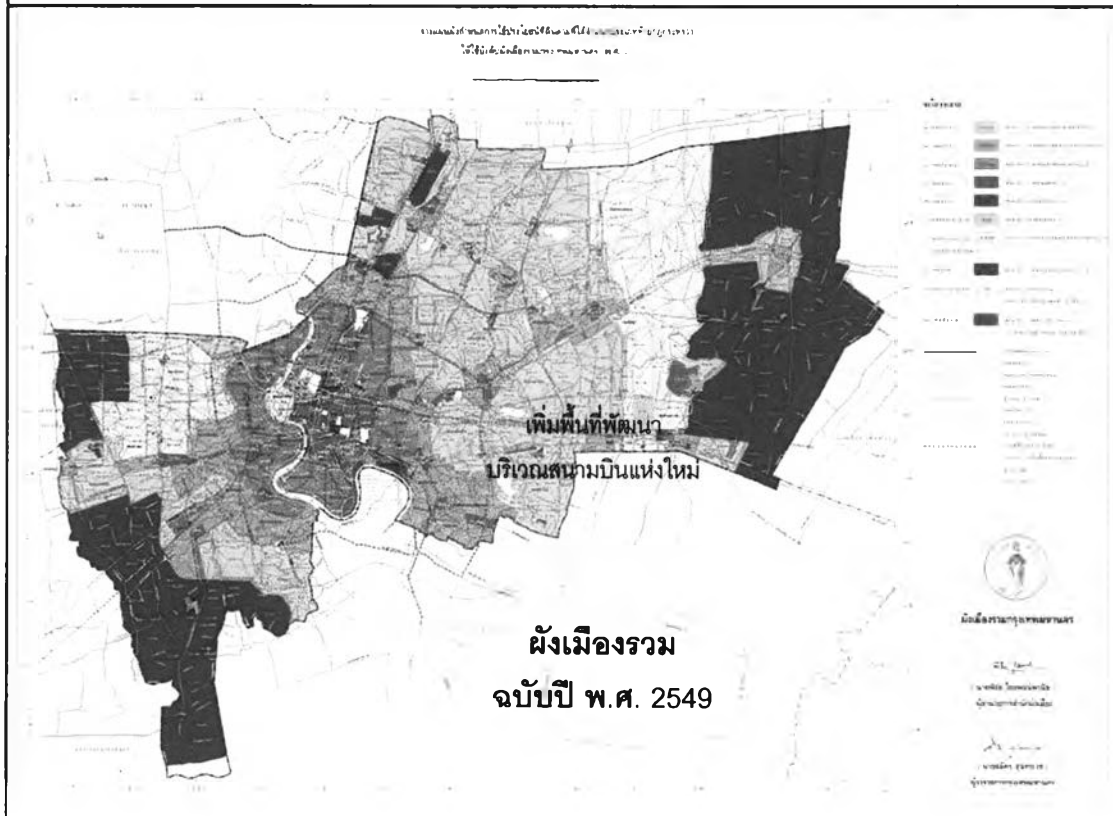
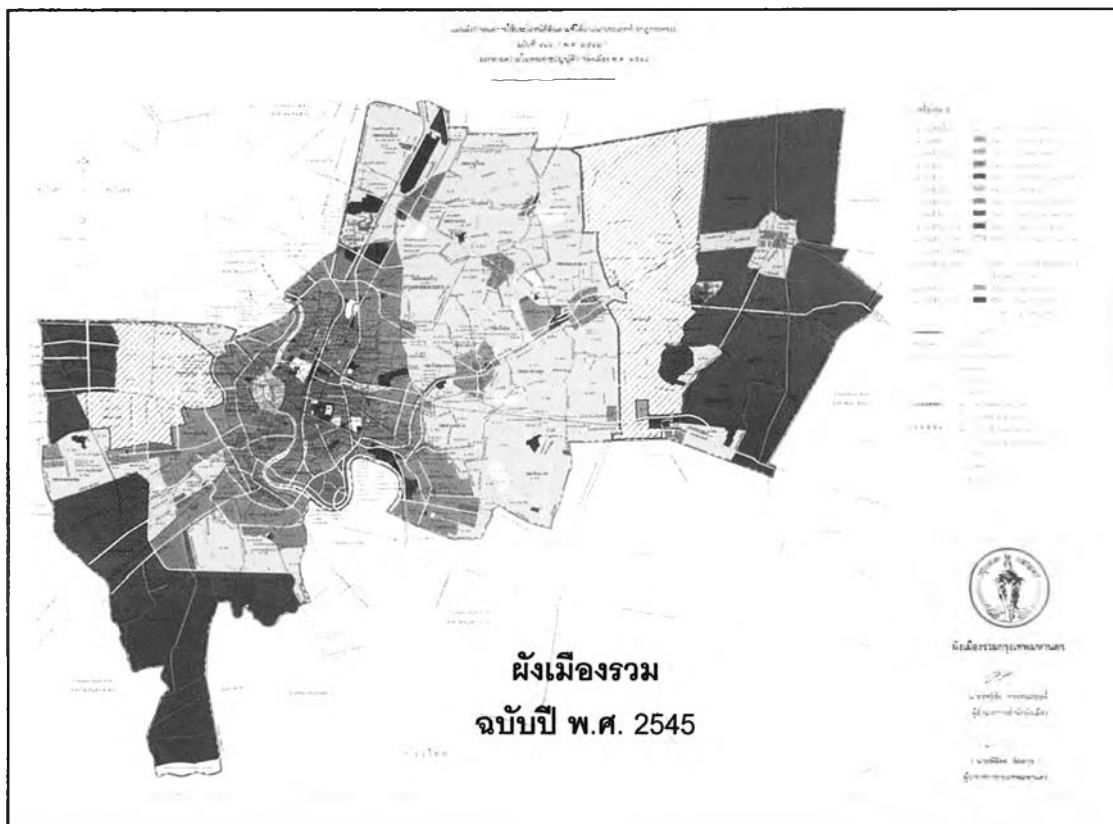
กรุงเทพมหานครได้ดำเนินการวางและจัดทำผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นการปรับปรุงจากผังเดิมที่ดำเนินการวางผังโดย สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย (ม.ร.ว.เปรมศิริ เกษมสันต์, 2541: 4) สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานครได้จัดทำรายงานผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร (ปรับปรุงครั้งที่ 1) กล่าวถึงพื้นที่เกษตรกรรมและที่โล่งว่างในเขตชานเมืองกรุงเทพมหานครว่ามีพื้นที่ลดลงเฉลี่ยประมาณร้อยละ 2.4 ต่อปี ในช่วงปี พ.ศ. 2529-2539 โดยที่พื้นที่ดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสุขภาพและเสถียรภาพของเมืองใหญ่ ตลอดจนเป็นพื้นที่สำคัญในการทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจ และเป็นเอกลักษณ์ของเมืองใหญ่ และมีปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านสังคม และปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2542: 3_71) ได้มีข้อเสนอแนะให้มีการสร้างแรงจูงใจให้แก่เกษตรกร สนับสนุนให้เขตชั้นนอกเป็นแหล่งผลิตและตลาดกลางเพื่อการเกษตร ให้สิทธิพิเศษแก่เกษตรกร และกำหนดมาตรการเพิ่มภาระให้กับนักพัฒนาที่ดินในบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมและที่โล่งว่าง

สำหรับผังเมืองที่เริ่มมีบทบาทสำคัญในการรักษาพื้นที่สีเขียวและพื้นที่อนุรักษ์เกษตรกรรมโดยรอบเมืองอย่างเป็นรูปธรรม คือผังเมือง กทม. ฉบับประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2542 ในครั้งแรกได้กำหนดพื้นที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมดังนี้

- ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม ได้จำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) ประเภทชนบทและเกษตรกรรมทั่วไป 20 บริเวณ และ 2) ประเภทชนบทและเกษตรกรรม ที่เป็นศูนย์บริการชุมชน เฉพาะแห่งบริเวณทางแยกต่างๆ 6 บริเวณ
- ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม ได้จำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) ประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรมฝั่งพระนคร 6 บริเวณ และ 2) ประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรมฝั่งธนบุรี 7 บริเวณ

ในข้อกำหนดพื้นที่ดังกล่าวมีข้อระบุนำมาใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ โดยเฉพาะโรงงาน หอแถว และหมู่บ้านจัดสรร แต่มีความพยายามหาช่องหลบหลักกฎหมายตลอดมา เช่น การเว้นระยะระหว่างห้องแถวเพื่ออ้างว่าเป็นบ้านเดี่ยว และการกระจายเครื่องกลโรงงานในพื้นที่โรงเรียนแยกย่อยออกไป เป็นต้น

สำหรับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครนี้มีระยะเวลาประกาศใช้ช่วงละ 5 ปี และจะมีการประกาศใช้ฉบับต่อไปในปี พ.ศ. 2549 ซึ่งระดับการควบคุมพื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มผ่อนคลายลงในบางพื้นที่ โดยเฉพาะแถบสนามบินสุวรรณภูมิซึ่งมีกระแสพัฒนาเป็นเมืองสูงมาก

ภาพที่ 4-5 ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ฉบับปี พ.ศ. 2545 และ 2549

ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

4.3 การกำหนดจำแนกประเภทเกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานคร

การกำหนดจำแนกประเภทเกษตรกรรมโดยรอบกรุงเทพมหานครอาศัยการพิจารณาจากการจำแนกประเภทเกษตรกรรมโดยหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

4.3.1 การจำแนกสินค้าอาหารและวัตถุดิบเกษตรขั้นปฐม จำแนกออกได้เป็น 6 กลุ่มสินค้าหลัก คือ พืช (Crops) ปศุสัตว์ (Livestock) ประมง (Fisheries) ป่า ไม้ (Forestry) บริการทางการเกษตร (Agricultural Services) และการแปรรูปอย่างง่ายในฟาร์ม (Simple Agricultural Processing Products) (อรุณ อวนสกุล, 2543)

4.3.2 สำนักเศรษฐกิจการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จำแนกชนิดสินค้าเกษตรในการกำหนดเขตเศรษฐกิจของสินค้าเกษตรเป็นรายตำบล จังหวัด กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งชนิดสินค้าเกษตรออกเป็น 12 ชนิดด้วยกัน ได้แก่ ข้าวนาปี, ข้าวนาปรัง, ข้าวโพด, มันสำปะหลัง, สับปะรด, ถั่วเหลือง, ยางพารา, ทูเรียน, ลำไย, กาแฟ, อ้อยโรงงาน และ ปาล์ม น้ำมัน โดยที่การแบ่งเช่นนี้น่าจะเป็นการคัดมาเฉพาะพืชที่ให้ผลผลิตเป็นก้อนใหญ่ สำหรับป้อนโรงงาน หรือส่งออก ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในระดับประเทศเท่านั้น ในการนี้ท้องที่ใน กรุงเทพมหานครที่อยู่ในเขตเกษตรเศรษฐกิจมีเพียง 4 เขต ได้แก่ เขตหนองจอก, ลาดกระบัง, มีนบุรี, และ คลองสามวา ซึ่งเป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจเฉพาะข้าวนาปี และข้าวนาปรังเท่านั้น

4.3.3 กรมพัฒนาที่ดิน ได้จำแนกพื้นที่เกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานครออกตามลักษณะการใช้ที่ดิน โดยส่วนที่เกี่ยวกับพืชหรือเกษตรกรรม ได้แก่ พุ่หญ้า, นาไร่, นาไร่ (เขตชลประทาน), นาหว่าน(เขตชลประทาน), บ่อน้ำในไร่นา, พืชสวนผสม, พืชสวนผสม-ไม้สวนผสม, พืชพุ่มหญ้าธรรมชาติ, ไม้ผลผสม, ไม้ผลผสม-พืชสวนผสม, ไม้ผลผสม-หมู่บ้านบนที่ราบ, ยูคาลิปตัส, สถานที่เพาะเลี้ยงปลา, สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไร่, สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำผสม, ส้ม, หมู่บ้านบนที่ราบ-ไม้ผลผสม นอกจากนั้นก็เป็นลักษณะการใช้พื้นที่แบบเมือง การจำแนกของกรมพัฒนาที่ดินเป็นการจำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีการระบุไปถึงสภาพที่เล็กร้าง หรือการผสมกิจกรรม ไม่สามารถสะท้อนการแบ่งแยกทางลักษณะทางกิจกรรมการเกษตรที่แตกต่างกันให้เห็นชัดเจนได้ แต่การจำแนกบางส่วนกลับแยกชนิดการเกษตรเฉพาะพืชบางชนิด เช่น ส้ม และยูคาลิปตัส ดังนั้นวิธีการแบ่งประเภทเกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานครตามแผนที่ใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินจึงไม่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการศึกษานัก อาจใช้บางประเภทมาร่วมในการพิจารณาเท่านั้น

4.3.4 กองส่งเสริมอาชีพสำนักพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร ได้จำแนกประเภทเกษตรกรรมออกเป็น 7 ประเภท คือ นาข้าว สวนผลไม้ สวนผัก สวนไม้ดอกไม้ประดับ เลี้ยงสัตว์ ประมง, และไร่นา การแบ่งดังกล่าวใช้ในการจัดทำสถิติข้อมูลเกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งสำนักงานเกษตรกรุงเทพมหานคร กรมส่งเสริมการเกษตรใช้ข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานข้อมูลอีกด้วย

การแบ่งประเภทเกษตรกรรมตามแบบของ กองส่งเสริมอาชีพ สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร และสำนักงานเกษตรกรุงเทพมหานคร กรมส่งเสริมการเกษตร มีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของการเกษตร ทั้งในลักษณะของกายภาพการใช้ที่ดิน ลักษณะรูปแบบของกิจกรรม มูลค่าทางเศรษฐกิจ ระบบนิเวศ ความสัมพันธ์กับพื้นที่เมือง ปัจจัยทำเลที่ตั้ง และความสอดคล้องในการเปรียบเทียบตามทฤษฎีที่ตั้งทางการเกษตร รวมทั้งสอดคล้องกับการจัดชั้นการใช้ประโยชน์ที่ดินตามแผนที่สารสนเทศภูมิศาสตร์ของสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังมีข้อมูลตามการแบ่งแบบนี้เป็นสถิติย้อนหลังอย่างเป็นทางการ จึงถือเป็นต้นแบบฐานการแบ่งประเภทเกษตรกรรมสำหรับในการศึกษาเรื่องการคงอยู่ของเกษตรกรรมประเภทต่างๆ โดยรอบกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตามเมื่อมีการศึกษาในรายละเอียดลึกลงไป หากพบว่ามีพืชชนิดใดที่มีการเพาะปลูกเป็นผืนใหญ่ มีความแตกต่างกับพืชอื่นในประเภทเกษตรกรรมเดียวกัน มีลักษณะการคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงหรือมีความสำคัญต่อระบบนิเวศเมือง สามารถจัดทำข้อมูลได้ ก็จะต้องมีการแบ่งแยกชนิดพืชออกไปอีก เช่น สวนผลไม้ อาจแยก ออกเป็น สวนมะพร้าว สวนส้ม สวนลิ้นจี่ และสวนผสม และ สวนไม้ดอกไม้ประดับ อาจแบ่งแยกออกเป็น สวนไม้ตัดดอก สวนไม้ประดับ และสวนกล้วยไม้ เป็นต้น

จากการจัดกลุ่มพื้นที่ศึกษาและการจำแนกประเภทเกษตรเหล่านี้จะได้ใช้เป็นเครื่องมือและแนวทาง สำหรับใช้ในการสำรวจตรวจสอบการคงอยู่ของพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบกรุงเทพมหานครต่อไป